

Vi trenger en ny kurs for fremmedspråk

Gerard Doetjes

Nasjonalt senter for engelsk og fremmedspråk i opplæringen, Høgskolen i Østfold
gerard.doetjes@fremmedspraksenteret.no

Fredrik Mathiassen Bovim

St. Hallvard videregående skole, Lier
fredrikmat@bfk.no

Sammendrag

Vi lever i krevende tider. Omveltningen i verdenspolitikken gjør at vi må lære å forstå verden på nytt, raskt. Her ligger det en viktig oppgave for fremmedspråkfaget, som er et skolefag med et dobbelt formål: elevene lærer et nytt språk og samtidig blir de kjent med andre land, andre folk og andre kulturer. Når verden endrer seg, må vi diskutere hva det betyr for faget. Vi må fornye fagets relevans, og vi foreslår derfor tre grep som samlet kan bidra til at elevene, og dermed samfunnet, forstår verden vi lever i bedre. Vi vil ta med alle elever på en verdensreise allerede fra 5. trinn, vi vil gi større plass til aktualitet i timene og vi vil opprette et nasjonalt, digitalt språkakademi for å gi elevene mulighet til å lære helt andre fremmedspråk enn de som vanligvis tilbys i norsk skole.

Keywords: *fremmedspråk, internasjonal politikk, relevans, tidlig start, digital språkundervisning*

1. Vi blir påvirket av det som skjer langt borte

Et vakkert sjøkart tegnet på 1500-tallet av den nederlandske kartografen Lucas Waghenauer viser skipsleia fra Stavanger til Bergen (Figur 1). Leia nordover for seilskutene sørfra, handelens hovedpulsåre. For Waghenauer var kartet *serious business*, det var dette han levde av. Han forstod at kapteiner, kjøpmenn og investorer trengte kunnskap for å kunne ta gode beslutninger, og han sørget derfor for å beskrive viktige landemerker i kartets marg – på tre språk: nederlandsk, latin og fransk. Handelen med Norge var allerede den gang en internasjonal affære, og da er det lurt å være flerspråklig.

Nå, 500 år senere, er Europa fortsatt vår viktigste handelspartner, samtidig som vi inngår i et innfløkt, globalt marked. Hjemlige bedrifter er aktive i alle kriker og kroker av verden, og omvendt kjøper norske forbrukere produkter og tjenester fra hele kloden.

Et land som er såpass sterkt integrert i den globale økonomien blir påvirket umiddelbart av det som skjer i utlandet. Krig, katastrofer og fattigdom langt unna virker inn på våre liv, samtidig som nye muligheter oppstår når land i det globale sør opplever rask økonomisk vekst. Dette samspillet er vi en del av, og det er viktigere enn noen gang at vi forstår verden i all sin kompleksitet. Derfor er det logisk at fremmedspråk er godt forankret i skolens timeplan.

Når vi gir elevene mulighet til å lære språk som engelsk, fransk, spansk og tysk handler det, for å sitere læreplanen, om «å forstå og bli forstått». Læreplanen for Kunnskapsløftet (LK20) legger stor vekt på at elevene skal lære å lese, skrive og delta i samtaler på målspråket. Men det handler ikke bare om det. Når vi samhandler med folk fra andre land, trenger vi å skjønne at all kommunikasjon er kulturelt betinget. I møte med et nytt språk, finner elevene fort ut at ikke alt er, og heller ikke trenger å være, som her hjemme. Språklæring er å se seg selv i speilet.

Figur 1. Waghenaers trespråklige kart over sjøveien fra Stavanger til Bergen.

Kilde: Nasjonalbibliotekets photostream, https://www.flickr.com/photos/national_library_of_norway/12068023354/

2. Vi må diskutere en ny kurs for fremmedspråkfaget

Inntil nylig har gode ferdigheter i fremmedspråk vært en åpenbar del av nordmenns dannelse. Det er nesten ingen utenfor Norden som forstår norsk, og det har vært opp til oss å lære språkene til de landene vi har hatt lyst å oppsøke. Dette grunnleggende premisset er nå under press – fra to sider samtidig. I mange europeiske land starter elevene tidlig med engelsk slik at de blir gode i språket før de går ut av skolen. Dette merker vi når vi reiser, enten privat eller i jobben. Der våre foreldre var nødt til å prøve seg frem på fransk, tysk eller et annet språk, klarer man seg i dag som oftest greit med engelsk. Engelsk er vår tids lingua franca, selv når USA snur seg vekk fra Europa.

I tillegg til dette får vi god hjelp av Google Lens, ChatGPT, DeepSeek mm., der hvor vi ellers ville tydd til glosene fra skoletiden. Når vi kjøper noe i en utenlandsk butikk bruker vi telefonen som en forlenget arm. Det er, litt tilspisset, ikke lenger nødvendig å snakke, det kan teknologien gjøre for oss. Det er ikke rart at oversettere sliter med å få endene til å møtes.

Er denne utviklingen grunn til panikk blant fremmedspråklærere og alle oss andre som elsker å jobbe med fremmedspråk? Nei, selvsagt ikke. Og det er heller ingen grunn til å avskrive skolefaget fremmedspråk. Det ville vært en stor feil å si, særlig i en kaotisk tid som denne: vi klarer oss med engelsk, vi klarer oss med KI, sett en strek over faget. Det å forstå og det å gjøre seg forstått handler ikke bare om ord, setninger og samtaler. Det handler også – eller: først og fremst – om å forstå mennesker, deres historier og deres motiver på et dypere plan.

Fremmedspråkundervisningen kan, slik vi ser det, likevel ikke fortsette i det vante sporet hvor lesing, skriving og muntlig kommunikasjon utgjør hovedbolken. Regjeringens oppfordring i Meld.st. 34 (2023-24) om at undervisningen i faget må bli mer praktisk, er i så måte et sidespor. Det er ikke mangel på metoder som bidrar til en praktisk, kommunikativ tilnærming, og hvis det er ønskelig kan vi få på plass et godt fundert etter- og videreutdanningsprogram raskt. Men det er uhensiktsmessig å bruke tid på en ny diskusjon om praktisk språkundervisning. Vi bør heller diskutere hvordan vårt fag i større grad kan bidra til å gjøre elevene mer verdensvante i en tid der globale utfordringer velter innover oss i et høyt tempo. Fremmedspråk er også et samfunnsfag, et fag der elevene lærer å forstå det som skjer utover landegrensene.

3. Vårt bidrag: å hjelpe elevene (og dermed samfunnet) til å forstå verden

I dag lærer de fleste elever, i tillegg til engelsk, et fremmedspråk fra 8. trinn. Det er tre språk som dominerer: fransk, spansk og tysk. Spansk er populært, mens fransk og – i noe mindre grad – tysk sliter. Dette er tre viktige språk, fordi de fransk-, spansk-, og tyskspråklige landene i og utenfor Europa er viktige samarbeidspartnere, viktige reisemål og viktige markeder for Norge. Men verden er større enn som så. Hvis vi, hver for oss og som samfunn, skal klare oss i det salige rotet som verdens mektige steller i stand, må vi sørge for at vi ikke mister oversikten. Da må vi forstå verden bedre. Det handler ikke bare om språk, det handler om samfunnsberedskap.

Vi foreslår derfor tre grep.

3.1 En ny start: En verdensreise for alle elever

I dag begynner faget på 8. trinn. Vi ønsker å flytte oppstarten til 5. trinn og starte med en virtuell verdensreise for alle elever. Dette er med andre ord ikke en tidlig start i et bestemt fremmedspråk, men en bred introduksjon. Elever er nysgjerrige og lærelystne i 10 års-alderen. Mange følger godt med på nyhetene og de lærer om demokratiet, om religioner og om Norges historie i skolen – og de formelig suger til seg språk! Dette er med andre ord rett alder for å utforske verden sammen med elevene. Undervisningen bør være leken og variert og kan gjerne skje i form av tre-fire prosjektdager spredt over skoleåret. Timetallet vi trenger til denne kickstarten er beskjedent, og det er mange hjørner av verden elevene kan få oppleve i løpet av 5., 6. og 7. trinn på dette viset.

Er dette realistisk? Ja. Grunnskolelærere flest har ikke kompetanse til å undervise fremmedspråk, men de kjenner klassene sine og er vant til å ta utgangspunkt i elevenes nysgjerrighet, til å jobbe prosjektbasert og til å kombinere kompetansemål fra ulike fag. Her finnes det også unike muligheter for å samarbeide med flerspråklige kolleger og foreldre. Kanskje klassen skal «besøke» hjemlandet til en familie i klassen? Kanskje foreldrene har innspill til undervisningen eller vil lære bort noen enkle fraser eller barnesanger på sitt morsmål?

Det finnes mange muligheter for kreativ og utforskende didaktisering av en slik verdensreise. Læreren kan rigge om klasserommet til å se ut som et fly og la elevene være passasjerer. Kanskje

elevene skal få lage sine egne internasjonale restauranter, sette sammen en meny og spille skuespill? Skolekjøkkenet kan selvsagt brukes her. De kan også se på bilder av kjente landemerker og statuer og sammen gjette seg frem til hva de ser på og hvor i verden det finnes.

3.2 En ny tilnærming: Gjør faget dagsaktuelt

Vi vil gjøre fransk-, spansk- og tyskundervisningen i ungdomsskolen og i videregående opplæring mer relevant og knytte undervisningen tettere opp mot det aktuelle nyhetsbildet. Lærebøkene kan med fordel hives ut av vinduet. De klarer ikke å være dagsaktuelle i en raskt skiftende verden. Er det valg i Tyskland? Snakk om det, det er kjempeviktig for Norge! Straffer Trump kanadierne med straffetoll? Få inn en quebecois på skjermen, dette må vi vite mer om! Er det en hetebølge på gang i Europa? Finn ut hva det betyr for bøndene i Andalusia og turistene i Malaga. Det handler om dem, men det handler også om oss! Gjennom å få inn slike dagsaktuelle temaer vil faget også knyttes enda tydeligere til det tverrfaglige temaet i læreplanen om demokrati og medborgerskap.

Er dette realistisk? Ja. Men det vil for mange lærere bety en stor endring, og det forutsetter at de får tid og hjelp til å legge om kursen. De må også være villige til å fokusere mindre på språket. Det sitter nok langt inne hos noen, men et blikk på teknologien og engelskens sterke stilling viser at vi kanskje må tørre å tone ned det rent språklige og heller i mye større grad enn i dag sørge for at elevene forstår hva som skjer i Europa og resten av verden.

Dette betyr ikke at den kommunikative tilnærmingen, som har røtter tilbake til 1970-tallet, bør forkastes. Tvert imot, vi vil fortsatt ha behov for å kunne kommunisere, kanskje særlig muntlig. Men vi trenger å ta innover oss at behovet for å kunne bruke fransk, spansk, tysk eller andre språk ikke er like påtakelig lenger. Det har konsekvenser for fagets innhold, og det må vi snakke om.

Apropos: Fransk, spansk og tysk bør også bli tilgjengelig for yrkesfagelever som har kapasitet og som ser relevansen av gode språkferdigheter utover engelsk i de yrkene de skal jobbe i. Et slikt tilbud bør være frivillig og spisset inn mot yrkeslivet, og det bør være digitalt slik at elever fra samme yrkesfaglige program på ulike skoler kan lære sammen.

3.3 Nye språk: Etabler et nasjonalt, digitalt språkakademi

Fremmedspråktilbudet i norsk skole er for snevert, særlig utenfor byene. Vi vil gjerne gi alle som er interessert og motivert muligheten til å lære helt andre språk og til å bli kjent med helt andre land, folk og kulturer enn det de møter i skolen i dag. Vi snakker om viktige språk som arabisk, hindi, kinesisk, portugisisk og russisk. Dette er språk som kan hjelpe oss med å (gjen)opprette bånd med de delene av verden som vi må være ærlige på at vi ikke forstår godt nok i dag. Elevene som velger å fordype seg i disse – og en hel rekke andre – språk er fremtidens diplomater, fremtidens politikere og fremtidens eksporteksperter.

Er dette realistisk? Ja, men det forutsetter at tilbudet koordineres på nasjonalt plan. Skoler og UH-institusjoner flere steder i landet reduserer p.t. sine fremmedspråktilbud som følge av strammere økonomi, lavere elevtall og dårlig tilgang på kvalifiserte lærere. Det er ikke lett å se for seg at skoler enkeltvis skal ta ansvar for å bygge ut tilbudet. Vi foreslår derfor at fylkeskommunene går sammen om å opprette et nasjonalt, digitalt språkakademi. Der kan lærere på skoler som allerede tilbyr uvanlige fremmedspråk kobles sammen med elever fra videregående skoler i hele landet. Det er mulig at universitetene og høyskolene også kan slutte seg til et slikt initiativ. Studenter fra vidt ulike disiplin- og profesjonsutdanninger vil på det viset kunne bygge inn språk- og kulturspor i sine studier, samtidig som skolene vil kunne dra nytte av ekspertisen i universitetenes og høyskolenes fagmiljøer.

En slik digital språkskole kan også fungere som en garantist for de elevene som ønsker å fordype seg i fransk, spansk eller tysk på nivå III uavhengig av bostedsadresse. I dag er disse elevene avhengige av om skolen de går på tilbyr dette programfaget. Det er uheldig, og det gjør at vi går glipp av fremtidens språk- og kulturekspertene og en ny generasjon fremmedspråklærere.

Vi bor i et flerspråklig og flerkulturelt land. Det å lære andre språk gjør oss også bedre i stand til å forstå det mangfoldet som alle som lever i Norge er en del av. Integrering er ikke enveis, men toveis, og forutsetter at både «gamle» og «nye» nordmenn bidrar. Flerspråklighet er ikke noe nytt, det er en – dessverre lenge ignorert – del av historien om Norge. En mulighet til å bli bedre kjent med vårt eget land er å lære kvensk, samisk eller tegnspråk. Dette er språk som er første- eller andrespråk for en del av befolkningen, men fremmedspråk for alle andre. Også disse språkene bør inkluderes i et nasjonalt, digitalt språkakademi.

4. Avslutning

Fremmedspråkene må finne en ny kurs, og den kursendringen må vi som jobber med faget og som er levende opptatt av språk og kultur selv ta initiativ til. Det er tre faktorer som påvirker faget uavhengig av hverandre, men som sett under ett gjør at vi trenger en diskusjon om faget: engelsken dominerer, språkteknologien fascinerer og verdenspolitikken skremmer. Vi må starte tidligere og lære å forstå det som skjer i verden og som påvirker oss i hverdagen på nytt. Faget må i større grad være aktuelt, og selv om fokuset på Europa øker her hjemme, trenger vi et tilbud til alle dem som ønsker å fordype seg i andre språk enn de vi tilbyr i dag.

Vi må skape et nytt fag, et verdensfag som viser elevene vei.